

تحلیل محتوای مهارت‌های ارتباطی در کتب تعلیمات اجتماعی چهارم و پنجم و ششم ابتدایی بخش مدنی

فاطمه عزیززاده مقدم^۱، *، زهرا افشار راد^۱، ساره رجبی^۱

^۱ دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان پردیس امام سجاد (ع) خراسان جنوبی
Azizzadef@yahoo.com *

چکیده

مهارت‌های ارتباطی بسیاری از جنبه‌های زندگی انسان را در برمی‌گیرد و آموزش این مهارت‌ها سبب شکل‌گیری رفتارهای مثبت و منفی می‌شود. در نظام آموزش و پرورش، دوره ابتدایی یکی از مهم‌ترین دوره‌ی تحصیلی افراد به شمار می‌آید. بر این اساس در تحقیق حاضر، هدف بررسی مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی است. روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتواست. جامعه آماری کتب مطالعات اجتماعی چهارم، پنجم و ششم ابتدایی، بخش مدنی است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های رفتن به‌سوی جمع، استفاده از مهارت‌های کلامی و غیرکلامی است. و سه مؤلفه‌ی معرفی خود، نحوه‌ی انتخاب دوست و ضرورت دوست‌یابی توجه گردیده است. در پایان به مؤلفه‌های نامه‌نویسی، سلام کردن و آموزش عیادت توجه شده است. در کتاب ششم مؤلفه معرفی خود نسبت به ۲ کتاب چهارم و پنجم کمتر توجه شده است.

کلید واژه‌ها: مهارت‌های ارتباطی، تحلیل محتوا، مطالعات اجتماعی، دوره ابتدایی.

انسان موجودی اجتماعی است که برای ادامه‌ی حیات به تعامل با دیگران احتیاج دارد. اگر این تعامل و برقراری ارتباط نباشد مشکلات متعددی در زندگی او رخ خواهد داد یکی از جنبه‌های مهم اجتماعی شدن برقراری ارتباط سالم و سازنده با دیگران است این امر موجب می‌شود که انسان علاوه بر تأمین نیازهای خود بتواند نقش سازنده‌ای را در جامعه ایفا کند. دانشمندان علوم اجتماعی ارتباط را به معنی تعامل اجتماعی به‌کاربرده و آن را منشأ فرهنگ و عامل ارتقای انسانی دانسته و فقدان آن را به معنای سکون نسبی در حیات انسانی و مانع هر نوع تعالی اجتماعی ذکر کرده‌اند (ساروخانی، ۱۳۶۷: ۱۳). از این نگاه ارتباط یک رویداد مهم در زندگی اجتماعی و یکی از ابزارهای مهم دگرگونی‌های علمی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در جهان امروز است. چارلز کولی^۱ در کتاب مفهوم و معنی ارتباط در سازمان‌های اجتماعی، ارتباط را سازوکاری می‌داند که روابط انسانی بر اساس آن به وجود می‌آید و تمام مظاهر فکری و وسایل انتقال و حفظ آن‌ها در زمان و مکان بر پایه‌ی آن توسعه پیدا می‌کند. ارتباط حالات چهره، رفتارها، حرکات، طنین صدا، کلمات گفتاری و نوشتاری، تلگراف، تلفن و تمام وسایلی را که اخیراً در راه غلبه‌ی انسان بر مکان و زمان ساخته شده است در برمی‌گیرد. (شعبانی، ۱۳۹۱: ۱۰۵-۱۰۶). همان‌گونه که امام علی (ع) اشاره دارد: مؤمن اهل معاشرت و الفت است کسی که الفت نگیرد، با او الفت نگیرند، در او خیری نیست. (نقل در احمدی، ۱۳۹۳). مهم‌ترین شرط برای ارتباط، داشتن تعامل و مهارت برقراری ارتباط با افراد مختلف در اجتماع است. توانایی برقراری ارتباط صحیح، یکی از مهارت‌های اساسی زندگی اجتماعی است. اهمیت ارتباط در زندگی انسان به حدی است که برخی از صاحب‌نظران، اساس تمامی رشد انسانی، آسیب‌های فردی و پیشرفت‌های بشری را در فرایند ارتباط دانسته‌اند. (نامدار، رحمانی و

1. Charles Cooley

ابراهیمی، ۱۳۸۸؛ نقل در معتقد لاریجانی، وکیلی، غفرانی پور، میر محمدخانی، ۱۳۹۳). مهارت‌های ارتباطی میان فردی عبارت‌اند از: مهارت سخن گفتن (کلامی و غیرکلامی)، مهارت گوش دادن فعال، مهارت تفسیر سخن‌های مخاطب، مهارت سؤال پرسیدن، مهارت تحسین و تشویق و مهارت بازخورد دادن. (وکیلی، حیدر نیا، نیک‌نامی، ۱۳۹۰؛ نقل در معتقد لاریجانی، وکیلی، غفرانی پور، میر محمدخانی، ۱۳۹۳). مهارت‌های ارتباطی به اعمالی گفته می‌شود که شخص قادر است با دیگران به طوری که در آن‌ها پاسخ مثبت ایجاد شود ارتباط برقرار کند و از پاسخ منفی جلوگیری کند. (وکیلی، حیدر نیا، نیک‌نامی، ۱۳۹۰؛ نقل در معتقد لاریجانی، وکیلی، غفرانی پور، میر محمدخانی، ۱۳۹۳). مهارت‌های ارتباطی شامل مهارت‌های آشنایی با ارتباط، پل‌ها و موانع ارتباطی، انتخاب دقیق کلمات، خوب گوش دادن، قاطعیت در رفتار، بیان نظر خود و نه گفتن (احمدی، حاتمی، احدی، اسد زاده، ۱۳۹۲). از آنجایی که مهارت‌های ارتباطی بسیاری از جنبه‌های زندگی انسان را در برمی‌گیرد و آموزش این مهارت‌ها تأثیری در بهبود روند زندگی افراد جامعه و گروه‌های مختلف سنی دارد؛ در این زمینه پژوهش‌هایی صورت گرفته است. ویلیامز و زادیرو^۱ (۲۰۰۱) و اسپیتزبرگ^۲ (۲۰۰۳) نشان داده‌اند که بسیاری از کودکانی که مبتلا به انواع ناهنجاری‌های رفتاری، تحصیلی و عاطفی قرار دارند، در برقراری روابط اجتماعی مشکل دارند و یا گروه همسال آن‌ها را نمی‌پذیرد. نداشتن مهارت‌های ارتباطی برای نوجوانان با مجموعه‌ای از پیامدهای منفی همراه است که گستره‌ی وسیعی از رفتارهای اجتماعی، روان‌شناختی و تحصیلی را در برمی‌گیرد. این مهارت‌ها از چنان اهمیتی برخوردارند که نارسایی آن‌ها با احساس تنهایی، اضطراب اجتماعی، افسردگی، عزت‌نفس پایین و عدم موفقیت‌های شغلی و تحصیلی همراه است. (نقل در احمدی، ۱۳۹۳). لین، هوفمن، رایبرین و کلینسون در پژوهشی تحت عنوان «دبیرستان به‌عنوان آیین‌گذار توسعه فکری و اجتماعی» نشان داده‌اند که اغلب کتاب‌های درسی دربرگیرنده‌ی مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی هستند. لیکن یکی از موانع اصلی عدم ایجاد این مهارت‌ها در دانش آموزان، روش‌های تدریس سنتی و غیرفعال بوده است که این مانع در کتاب‌های جدید تعلیمات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی وجود ندارد و محتوای کتاب‌ها به گونه‌ای سامان داده شده است که در تدریس و زمینه‌سازی برای یادگیری ضرورتاً باید از روش‌های فعال، مشارکتی و تعاملی استفاده کرد. (نقل در یار علی، شواخی و عریضی، ۱۳۸۳). آمنتروپ^۳ (۲۰۰۷) در پژوهشی به بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خود کارآمدی و عملکرد دانشجویان رشته پرستاری و پزشکی پرداخت. نتایج نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های ارتباطی ارزیابی شرکت‌کنندگان را از توانایی خود در انجام تکالیف و خود کارآمدی به‌طور معنی‌داری بهبود بخشید (نقل از احمدی، حاتمی، احدی، اسد زاده، ۱۳۹۲). جاهنی^۴ و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهشی دیگر، مهارت‌های ارتباطی به روش ایفای نقش به دانشجویان رشته روانشناسی و پزشکی آموزش داد. و نتایج نشان داد خودکارآمدی دانشجویان پس از دریافت آموزش مهارت‌های ارتباطی نسبت به قبل از آموزش افزایش یافت. (نقل در احمدی، حاتمی، احدی، اسد زاده، ۱۳۹۲). بریگارد^۵ (۲۰۱۰) در یک پژوهش به این نتیجه رسید که آموزش مهارت‌های ارتباطی و مدیریت هیجانی به‌طور معنی‌داری خود کارآمدی شرکت‌کنندگان را افزایش و استرس ارتباطی آن‌ها را کاهش داد. (نقل در احمدی، حاتمی، احدی، اسد زاده، ۱۳۹۲). یار علی، شواخی و عریضی (۱۳۸۳) در پژوهشی به بررسی مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی در کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی تحصیلی (تحلیل محتوا) پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که یادگیری منفعل جایگزین یادگیری فعال گردیده است و تعامل دانش آموزان در کلاس درس در جنبه‌های مختلف افزایش یافته است و کتاب‌های مطالعات به توسعه و تعمیق مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی پرداخته است. محمودی راد، آراسته، افقه و براتی سده (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان بررسی نقش آموزش مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله اجتماعی بر عزت‌نفس و هوشبهر دانش آموزان سوم مقطع دبستان به این نتیجه رسیده است که آموزش مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله اجتماعی روش مؤثری در افزایش سطح عزت‌نفس و افزایش هوشبهر است. دهقانی (۱۳۸۸) به بررسی محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران پرداخت. نتایج نشان داد که پراکندگی مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌ها یکسان نیست و بیشترین توجه به مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های درک اجتماعی و مهارت‌های پرورش حس همکاری و شناسایی ارزش‌های جامعه است. قاسمی و مجیدی پرست (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان محتوای مقولات مهارت‌های اجتماعی در کتاب درسی تعلیمات اجتماعی سال اول راهنمایی به بررسی ۴ مؤلفه‌ی مهارت‌های اجتماعی پرداخته‌اند که یکی از آن مؤلفه‌ها مهارت‌های ارتباطی است و نتایج نشان می‌دهد که مباحث نظری در کتاب باید به نحوی بیان شود که در زندگی روزمره‌ی کاربرد داشته باشد و این نیازمند کلاس‌ها و کارگاه‌هایی است که مباحث نظری را با زندگی روزمره انطباق دهد. مهارت‌های برقراری ارتباط که از نیازهای ضروری رشد اجتماعی و زندگی دانش آموزان است بیشترین درصد محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی را به خود اختصاص داد.

با توجه به اینکه تعلیم و تربیت در عصر حاضر کاری بسیار دشوار و پیچیده است. تعلیم و تربیت امروزی تنها وظیفه‌ی انتقال میراث فرهنگی گذشته را بر عهده ندارد بلکه رشد و تحول فرهنگی و تحقیق واقعیت انسان از اهم وظایف تعلیم و تربیت است و تحقق واقعیت انسان جز از طریق تعلیم و

1. Williams & Zadiro
2. Spitzberg
- 3 Ammentorp
- 4 . Juhni
- 5 . Bragard

تربیت آگاهانه صورت نمی‌گیرد در واقع تعلیم و تربیت آگاهانه مجموعه‌ای از تدابیر است که از طریق برنامه‌های آموزشی فرصت‌هایی را فراهم می‌آورد تا کودکان و نوجوانان بتوانند در جریان رشد استعداد ذاتی خود را از قوه به فعل درآورند. (شکوهی، ۱۳۶۸). تحقق اهداف آموزش و پرورش در مدارس به‌طور عمده توسط کتاب‌های درسی و تدریس معلمان محقق می‌گردد در نتیجه کتاب درسی یکی از اساسی‌ترین منابع یادگیری به شمار می‌رود. کتاب درسی باید بر اساس اهداف آموزش و پرورش و متناسب با شیوه‌های نوین، به‌منظور ارتقا کیفیت رشد دانش‌آموزان در تمام ابعاد و زمینه‌ها تدوین و تألیف گردد. در تهیه و تنظیم محتوای کتاب‌های درسی توجه به اصول و معیار انتخاب محتوا مانند تناسب باهدف‌ها، نیازها و علایق یادگیرنده پیشرفت‌های علمی کاربرد آن‌ها در زندگی واقعی، فراهم آوردن انواع فرصت‌های یادگیری و ... ضروری است. (نیک بخش، ۱۳۸۷)

از طرفی متمرکز بودن نظام آموزش و پرورش ایران اهمیت کتاب‌های درسی را دوچندان می‌کند و فعالیت‌ها و تجربه‌های دانش‌آموزان توسط معلم و حول محور کتاب درسی صورت می‌گیرد از این جهت باید در تدوین و تهیه کتاب درسی باید توجه بسیاری شود. نوعی از تحلیل‌ها که برای برنامه ریزان درسی، مؤلفان و تصمیم‌گیرندگان برنامه‌های درسی بسیار مفید و ضروری است تحلیل محتوایی است؛ که این نوع تحلیل‌ها کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه‌ی اجزای مطرح‌شده در قالب دروس کتاب موردبررسی علمی قرار گرفته با اهداف برنامه‌ی درسی مقایسه و ارزشیابی شوند. (یار محمدیان، ۱۳۸۷). تحلیل محتوا، یکی از راه‌های تحلیل کتاب درسی جهت تعیین نقاط قوت و ضعف، بهبود و ارتقای محتوای مطالب آن و ارجاع آن به مؤلفان کشور است. با توجه به اهمیت مهارت‌های ارتباطی در جامعه‌ی امروزی و زندگی انسان و ضرورت تحقق این مهارت در کتاب‌های درسی به‌ویژه مطالعات اجتماعی، موجب گردید به تحلیل محتوای متن کتاب‌های مطالعات اجتماعی کلاس چهارم، پنجم و ششم بخش مدنی پرداخته شود؛ و مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی با توجه به پژوهش قاسمی و مجیدی پرست (۱۳۹۳) که تحلیل محتوای مهارت‌های اجتماعی را در کتاب درسی تعلیمات اجتماعی سال اول راهنمایی انجام داده، انتخاب شده؛ زیرا در این مقاله به بررسی مهارت‌های ارتباطی پرداخته و آن را جز ۴ مؤلفه اصلی مهارت‌های اجتماعی موردبررسی قرار داده است.

گزاره‌های پژوهش

هدف کلی: بررسی میزان توجه به حیطه‌ی مهارت‌های برقراری ارتباط در بخش مدنی کتاب‌های مطالعات چهارم، پنجم و ششم.

سؤال فرعی

به چه میزان به مؤلفه‌های مهارت برقراری ارتباط در بخش مدنی کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم توجه شده است؟

به چه میزان به مؤلفه‌های مهارت برقراری ارتباط در بخش مدنی کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم توجه شده است؟

به چه میزان به مؤلفه‌های مهارت برقراری ارتباط در بخش مدنی کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم توجه شده است؟

روش

به‌منظور بررسی وضعیت کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی به لحاظ میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی از نوع تحلیل محتوا از نوع کمی است. جامعه‌ی محتوایی کتاب‌های مطالعات اجتماعی چهارم، پنجم و ششم ابتدایی است که فقط بخش مدنی آن‌ها به علت ارتباط عمیق این مبحث با موضوع تحقیق یعنی مهارت‌های ارتباطی موردبررسی قرار گرفته است. در بخش‌های مذکور تمام متن و محتوای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و نمونه‌گیری به دلیل محدودیت محتوایی، تعداد و حجم این ۳ کتاب، انجام نشده است. روش جمع‌آوری اطلاعات به‌منظور تحلیل محتوا مشخص گردید. واحد تحلیل مضمون و تصاویر و واحد زمینه درس است. داده‌های حاصل با بررسی فراوانی هریک از آن‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. اطلاعات موردنیاز با استفاده از جدول مقوله‌بندی جمع‌آوری شده است. جدول مقوله‌بندی بر اساس تحقیقات قاسمی و مجیدی پرست (۱۳۹۳) که ریشه در مطالعات گروه علوم تربیتی و مشاوره دانشگاه اصفهان دارد می‌باشد. این مقوله‌ها به شرح ذیل در جدول آمده است:

مؤلفه اصلی	مؤلفه‌های فرعی
برقراری ارتباط با غریبه	سلام کردن
مهارت‌های برقراری دوستی	نحوه انتخاب دوست
مهارت‌های برقراری ارتباط	استفاده از مهارت‌های کلامی و غیر کلامی در ارتباط
	معرفی خود
	ضرورت دوست‌یابی
	نامه‌نویسی
	آموزش عیادت
	رفتن به‌سوی جمع

ابزار و مقوله‌ها در اختیار سه نفر: یک نفر از اساتید دکتری و دو نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد قرار گرفت و پس از اعمال نظر آن‌ها و ایجاد تغییرات لازم روایی صوری و محتوایی و مقوله‌بندی آن‌ها مورد تأیید قرار گرفت. از طرفی استفاده این مقوله‌ها در تحقیقات قاسمی و مجیدی پرست (۱۳۹۳) خود نشانگر روایی ابزار و مقوله‌ها است. در ادامه برای اطمینان از پایایی تحلیل‌های انجام‌شده در مباحث موردنظر از ابزار محاسبه‌ی پایا ابزار محاسبه‌ی پایایی ارزیابان بهره‌گرفتیم که در آن ابزارهای مورد استفاده برای هر کتاب توسط یک نفر دیگر از تدوین‌کنندگان مقاله موردسنجش قرار

گرفت و پایایی به صورت صدم به شرح زیر گزارش گردید: بخش مدنی مطالعات اجتماعی چهارم شامل درس اول، درس دوم، درس سوم، درس چهارم: ۰.۶۳. بخش مدنی مطالعات اجتماعی پنجم شامل درس های یک تا نه بخش سوم: ۰.۶۱. بخش مدنی مطالعات اجتماعی ششم شامل فصل اول، فصل دوم، فصل هفتم، فصل هشتم: ۰.۷۰. بنا بر گزارش بالا محاسبات انجام شده به وسیله ی محققان دارای پایایی مطلوبی می باشد چراکه در هر سه کتاب صدم پایایی بالای ۰.۶۰ که حداقل صدم برای نشان دادن وجود پایایی می باشد گزارش شده است. در پایان کار به تجزیه و تحلیل اطلاعات با توجه به فراوانی و درصد فراوانی پرداخته شده است.

نتایج

یافته های پژوهش در ادامه آورده شده است.

جدول شماره ۱. تعداد پاراگراف های موجود در کتاب تعلیمات اجتماعی چهارم

درس	فراوانی	درصد فراوانی
اول	۱۷	۲۳.۲۸
دوم	۱۶	۲۱.۹۱
سوم	۲۴	۳۲.۸۷
چهارم	۱۶	۲۱.۹۱
جمع کل	۷۳	

جدول ۲. تعداد پاراگراف های موجود در کتاب تعلیمات اجتماعی پنجم

درس	فراوانی	درصد فراوانی
اول	۱۶	۱۲.۰۳
دوم	۱۱	۸.۲۷
سوم	۱۳	۹.۷۷
چهارم	۲۱	۱۵.۷۸
سیزدهم	۱۴	۴۰.۵۲
چهاردهم	۲۶	۱۹.۵۴
پانزدهم	۱۶	۱۲.۰۳
شانزدهم	۱۶	۱۲.۰۳
جمع کل	۱۳۳	

جدول ۳. تعداد پاراگراف های موجود در کتاب تعلیمات اجتماعی ششم

درس	فراوانی	درصد فراوانی
اول	۱۰	۲۴.۳۹
دوم	۳	۷.۳۱
سوم	۵	۱۲.۱۹
چهارم	۴	۹.۷۵
پنجم	۳	۷.۳۱
ششم	۳	۷.۳۱
هفتم	۲	۴.۸۷
هشتم	۶	۱۴.۶۳
نهم	۵	۱۲.۱۹
جمع کل	۴۱	

جدول ۴. جدول توزیع فراوانی‌ها برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های فرعی مهارت‌های ارتباطی در مطالعات چهارم

رتن	به‌سوی	نام‌نویسی	استفاده از مهارت‌های غیر کلامی	استفاده از مهارت‌های کلامی	آموزش عیادت	ضرورت دوست‌یابی	نحوه‌ی انتخاب دوست	معرفی خود	سلام کردن	(درس) محتوا
جمع	۱۷	-	۱۱	۱۳	۲	۶	۱۲	۲	-	اول
	۱۶	۲	۱۶	۱۵	۱	۷	۹	۸	۳	دوم
	۱۹	-	۲۰	۲۳	-	۱۰	۴	۷	۲	سوم
	۱۰	-	۱۴	۱۳	-	-	-	۳	-	چهارم
	۶۲	۲	۶۱	۶۴	۳	۲۳	۲۵	۲۰	۵	جمع کل
	۲۴.۲۱	۱.۵۶	۲۳	۲۵	۱.۱	۸.۹	۹.۷	۷.۸	۱.۹۵	درصد فراوانی

جدول ۵. جدول توزیع فراوانی‌ها برحسب میزان توجه به مؤلفه‌های فرعی مهارت‌های ارتباطی در مطالعات پنجم

رتن	به‌سوی	نام‌نویسی	استفاده از مهارت‌های غیر کلامی	استفاده از مهارت‌های کلامی	آموزش عیادت	ضرورت دوست‌یابی	نحوه‌ی انتخاب دوست	معرفی خود	سلام کردن	(درس) محتوا
جمع	۸	۱	۹	۸	-	-	-	۵	-	اول
	۳	۱	۳	۳	-	-	-	-	-	دوم
	۵	۱	۴	۵	-	۲	۲	۵	-	سوم
	۴	-	۴	۴	-	-	-	۲	-	چهارم
	۳	۱	۳	۳	-	۱	۱	۲	۱	پنجم
	۳	-	۳	۳	-	۱	۱	۱	-	ششم
	۲	-	۲	۲	-	۲	۱	۱	-	هفتم
	۶	-	۶	۴	۲	۳	۲	۶	-	هشتم
	۵	-	۴	۵	-	۱	۱	۳	-	نهم
	۳۹	۴	۳۸	۳۷	۲	۱۰	۸	۲۵	۱	فراوانی / جمع کل
	۲۳.۷	۲.۴۳	۲۳.۱۷	۲۲.۰۲	۱.۲۱	۶.۰۹	۴.۸۷	۱۵.۲۴	۰.۶۰	درصد فراوانی

جدول ۶. جدول توزیع فراوانی‌ها برحسب توجه به مؤلفه‌های فرعی مهارت‌های ارتباطی در مطالعات ششم

رتن	به‌سوی	نام‌نویسی	استفاده از مهارت‌های غیر کلامی	استفاده از مهارت‌های کلامی	آموزش عیادت	ضرورت دوست‌یابی	نحوه‌ی انتخاب دوست	معرفی خود	سلام کردن	(درس) محتوا
جمع	۱۶	۱	۷	۵	-	۱۴	۱۰	-	-	اول
	۷	-	۵	۸	۲	۲	۸	-	-	دوم
	۴	۱	۴	۵	۱	-	-	-	-	سوم
	۵	۱	۱۱	۷	-	-	۱	-	۱	چهارم
	۱۱	-	۱۳	۱۱	-	۵	۳	۷	۸	سیزدهم
	۱۹	-	۹	۵	۳	-	-	-	-	چهاردهم
	۶	-	۷	۶	-	-	-	-	-	پانزدهم
	۲	۱	۷	۵	-	-	-	-	-	شانزدهم
	۷۰	۴	۶۳	۵۲	۶	۲۱	۲۲	۷	۹	جمع کل / فراوانی
	۲۷.۵۵	۱.۵۷	۲۴.۸۰	۲۰.۴۷	۲.۳۶	۸.۲۶	۸.۶۶	۲.۷۵	۳.۵۴	درصد فراوانی

با توجه به جدول شماره ۱ مشاهده می‌کنیم که میزان پاراگرافها در درس اول تا چهارم بخش مدنی مطالعات چهارم تقریباً برابر است و از ۲۱ تا ۲۳ درصد می‌باشد. باین وجود با توجه به جدول شماره ۴ برداشت می‌شود که از ۲۵۶ مورد یافته شده درباره‌ی مهارت‌های ارتباطی در کتاب مطالعات اجتماعی چهارم، میزان توجه به مؤلفه‌ی رفتن به‌سوی جمع، استفاده از مهارت‌های کلامی و استفاده از مهارت‌های غیرکلامی در درجه‌ی اول بیشترین مضمون بخش مطالعات چهارم را به خود اختصاص داده است که از ۲۳ تا ۲۵ درصد فراوانی می‌باشد. در درجه‌ی بعد به سه مؤلفه‌ی معرفی خود، نحوه‌ی انتخاب دوست و ضرورت دوست‌یابی توجه گردیده است که از ۷ تا ۹ درصد فراوانی می‌باشد و در پایان مؤلفه‌های نامه‌نویسی، سلام کردن و آموزش عیادت که از ۱.۵ تا ۲ درصد فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. در جدول شماره ۵ از ۱۶۴ مورد یافته شده در مورد مهارت‌های ارتباطی در کتاب مطالعات اجتماعی پنجم، در درجه‌ی اول بیشترین میزان توجه به سه مؤلفه‌ی رفتن به‌سوی جمع، استفاده از مهارت‌های کلامی و استفاده از مهارت‌های غیرکلامی می‌باشد که بین ۲۲ تا ۲۳ درصد فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند در مرحله‌ی بعد به سه مؤلفه‌ی معرفی خود، نحوه‌ی انتخاب دوست و ضرورت دوست‌یابی توجه گردیده است که بین ۶ تا ۱۵ درصد فراوانی را به خود اختصاص داده است و در پایان به مؤلفه‌های نامه‌نویسی، سلام کردن و آموزش عیادت توجه شده است که کمترین درصد فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند بین ۰.۶ تا ۲ می‌باشد. در مطالعات اجتماعی ششم نیز وضعیتی مشابه کتاب‌های مطالعات چهارم و پنجم داریم که از ۲۵۴ مورد یافت شده در مورد مهارت‌های ارتباطی ابتدا به سه مؤلفه‌ی رفتن به‌سوی جمع، استفاده از مهارت‌های کلامی و استفاده از مهارت‌های غیرکلامی بیشترین توجه با درصد فراوانی بین ۲۰ تا ۲۷ درصد مشاهده می‌شود. سپس به دو مؤلفه‌ی، نحوه‌ی انتخاب دوست و ضرورت دوست‌یابی با درصد فراوانی ۸ توجه شده است و در پایان به چهار مؤلفه‌ی سلام کردن، معرفی خود، آموزش عیادت و نامه‌نویسی با درصد فراوانی ۱ تا ۳ توجه شده است که فقط توجه به مؤلفه‌ی معرفی خود با کتاب مطالعات چهارم و ششم متفاوت می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

مهم‌ترین شرط برای ارتباط، داشتن تعامل و مهارت برقراری ارتباط با افراد مختلف در اجتماع است. یکی از مهم‌ترین نظام‌های برقراری ارتباط، نظام ارتباط کلامی است؛ زیرا دارای ویژگی‌هایی از جمله خلاقیت، پویایی، عدم وابستگی به زمان و مکان و... است و امکان برقراری ارتباط را در شرایط گوناگون فراهم می‌کند. همچنین کودکان این وسیله‌ی برقراری ارتباط را به‌طور طبیعی و از طریق خانواده‌ای که در آن زندگی می‌کنند کسب می‌کنند و اولین وسیله‌ی برقراری ارتباط برای آن‌ها است. از طرفی یادگیری مهارت‌های کلامی مهم‌ترین مقدمه برای یادگیری سایر مهارت‌ها از جمله دوست‌یابی، رفتن به‌سوی جمع و... است؛ بنابراین توجه به این، امری ضروری و معقول می‌نماید. از طرفی یادگیری مهارت‌های غیرکلامی به شکل طولی و همزمان با مهارت‌های کلامی است و از طرفی نیز گاهی زمینه‌ی بهبود آن را فراهم می‌سازد. امروزه استفاده از مهارت‌های غیرکلامی مانند لیخند زدن، استفاده از دست‌ها یا حالات چهره عامل مهمی را در ایجاد ارتباط عمیق با افراد دارد.

یکی از معضلات اجتماعی در جامعه‌ی امروز عدم علاقه‌مندی افراد به فعالیت‌های گروهی و تمایل به انجام دادن کارها به‌صورت انفرادی است. درواقع توجه بالا به ترغیب دانش آموزان به سمت فعالیت‌های گروهی و رفتن به‌سوی جمع می‌تواند معلول توجه به این نقص در برخورد‌های گوناگون افراد در جامعه با یکدیگر باشد. از طرفی ترغیب دانش آموزان برای رفتن به‌سوی جمع خود بهترین مقدمه در پی بردن به ضرورت دوستی و یادگیری مهارت دوست‌یابی می‌باشد. زندی (۱۳۸۱: ۳۳-۳۴) بیان داشته که توجه به ایجاد و تقویت یک مهارت مانند مهارت کلامی مانع توجه به ایجاد سایر مهارت‌ها از جمله نامه‌نویسی و نوشتن گزارش نمی‌گردد؛ زیرا همان‌گونه که زبان یک وسیله برای ابراز خویشتن می‌باشد نامه‌نویسی، گزارش و خاطره‌نویسی نیز وسیله‌ی مهمی برای این امر است. علاوه بر آن در پایه‌های تحصیلی بالاتر مهارت نوشتن نیز بسیار حائز اهمیت است. با توجه به این که دوره ابتدایی مهم‌ترین دوره تحصیلی در تمام نظام‌های آموزش و پرورش جهان است لذا توجه به مهارت‌های ارتباطی در این دوره حائز اهمیت است. از این منظر هدف این تحقیق این بوده است که با تحلیل کتب مذکور میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی مشخص گردد. یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های رفتن به‌سوی جمع، استفاده از مهارت‌های کلامی و غیرکلامی بوده است. سپس به سه مؤلفه‌ی معرفی خود، نحوه‌ی انتخاب دوست و ضرورت دوست‌یابی توجه شده است. در پایان به مؤلفه‌های نامه‌نویسی، سلام کردن و آموزش عیادت تاکید شده است و نیز به مؤلفه‌ی معرفی خود در کتاب ششم نسبت به ۲ کتاب چهارم و پنجم کمتر توجه شده است. در یک جمع‌بندی کلی، می‌توان نتیجه گرفت که به مهارت‌های ارتباطی در هر سه کتاب مطالعات چهارم، پنجم و ششم اشاره شده است. ولی به مؤلفه‌های آن به یک نسبت توجه نشده است. به‌طور کلی از متولیان آموزش و پرورش انتظار می‌رود با توجه به ضرورت مهارت‌های ارتباطی در عصر حاضر، توجه ویژه‌ای به این امر در کتب ابتدایی داشته باشند.

منابع

- احمدی، محمد سعید (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خودتنظیمی یادگیری دانش آموزان پسر مقطع متوسطه شهر زنجان. دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی. سال پانزدهم. شماره ۱. ۱۱۳-۱۲۰.
- احمدی، محمد سعید (۱۳۹۳). تأثیر مهارت‌های ارتباطی با رویکرد دینی بر عزت‌نفس و سلامت روانی دانش آموزان. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زنجان. دوره ۲۲. شماره ۹۰. ۱۳-۲۲.
- احمدی، محمد سعید؛ حاتمی، حمیدرضا؛ احدی، حسن و اسد زاده، حسن (۱۳۹۲). تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر باورهای خودکار آمدی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر. فصل‌نامه علمی پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. سال چهارم. شماره ۴. ۱۰۵-۱۱۸.
- دهقانی، مرضیه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران. فصل‌نامه نوآوری‌های آموزشی. شماره ۳۱. ۱۲۱-۱۴۸.
- زند، بهمن (۱۳۸۱). زبان آموزی. تهران: سمت.
- ساروخانی، باقر (۱۳۶۷). جامعه‌شناسی ارتباطات. تهران: انتشارات اطلاعات.
- شعبانی، حسن (۱۳۹۱). مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس) (چاپ بیست و پنجم). جلد ۱. تهران: سمت.
- شکوهری، غلامحسین (۱۳۶۸). ماهیت مراحل رشد و فلسفه دوره‌های تحصیلی. فصل‌نامه تعلیم و تربیت آموزش و پرورش. شماره ۱۸.
- قاسمی، اسماعیل و مجیدی پرست، سجاد (۱۳۹۳). تحلیل محتوای مقولات مهارت‌های اجتماعی در کتاب درسی تعلیمات اجتماعی سال اول راهنمایی. پژوهش در برنامه درسی. سال یازدهم. دوره دوم. شماره ۱۶. ۷۴-۸۳.
- محمودی راد، مریم؛ آراسته، حمیدرضا؛ افقه، سوسن و براتی سده، فرید (۱۳۸۶). بررسی نقش آموزش مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله اجتماعی بر عزت‌نفس و هوشیهر دانش آموزان مقطع سوم دبستان. فصل‌نامه توان‌بخشی. دوره هشتم. شماره ۲. ۶۹-۷۴.
- معتقد لاریجانی، زهرا؛ وکیلی، محمد مسعود؛ غفرانی پور، فضل‌الله و میر محمدخانی، مجید (۱۳۹۳). بررسی تأثیر برنامه آموزشی بر مهارت‌های ارتباطی میان فردی بهروزان دانشگاه علوم پزشکی سمنان. فصل‌نامه کومش. شماره ۲.
- نیک بخش، اعظم (۱۳۸۷). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی زبان انگلیسی سوم دبیرستان و پیش‌دانشگاهی بر اساس طبقه‌بندی بلوم در حیطه شناختی و مقایسه این دو کتاب از جهت توجه به این حیطه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه تربیت‌معلم تهران.
- یار علی، جواد؛ شوخی، علیرضا و عربی، فروغ السادات (۱۳۸۳). بررسی مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی در کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی (تحلیل محتوا). فصل‌نامه تعلیم و تربیت. شماره ۹۳.
- یار محمدیان، محمدحسین (۱۳۸۷). اصول برنامه‌ریزی درسی (چاپ دهم). تهران: یادواره کتاب.